

5. Элементы ЯКМ, закодированные в грамматической системе определенного языка, должны учитываться в процессе перевода.

Работа по исследованию роли грамматической семантики в представлении ЯКМ может быть продолжена на материале других языков.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики. – М.: Просвещение, 1966. – 302с.
2. Бережна О. В. Мовна картина світу художнього тексту як відображення концептуальної картини світу автора // Наукова спадщина Ю. О. Жлуктенка та сучасне мовознавство. – К.: КНУ 2000. – С. 12 – 16.
3. Бондарко А. В. Классификация морфологических категорий // Типология грамматических категорий. – М.: Наука, 1975, – С. 56-76.
4. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
6. Гумбольдт Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 398 с.
7. Есперсен О. Философия грамматики. – М.: УРСС, 2002, – 404 с.
8. Кісь Роман. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму). – Львів: Літопис, 2003. – 303 с.
9. Кобрин Н. А. О способах комбинаторной реализации некоторых категориальных значений // Языки и транснациональные проблемы. – Т.2. – Москва – Тамбов: ТГУ, 2004. – С. 63 – 73.
10. Кононенко І. В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов // Мовознавство. – 1996. – №6. – С. 39 – 46.
11. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации. – М.: Гнозис, 2001. – 161 с.
12. Краткая Еврейская энциклопедия. – Т.2. – Иерусалим, 1982. – 867 с.
13. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М.: Институт языкознания РАН, 1997. – 314 с.
14. Левицкий В. В. Семасиология. – Винница: Нова Книга, 2005. – 512 с.
15. Мечковская Н. Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков. – М.: Флинта – Наука, 2003. – 312 с.
16. Міліх Н. Г., Перебийніс В. С., Рукіна Е. П. Морфологія англійського дієслова. – К.: Либідь, 1995. – 220 с.
17. Новикова Н. С., Черемисина Н. В. Многомирие в реалии и общая типология языковых картин мира. – ФН. – 2000. – №1. – С. 40 – 49.
18. Перцов Н. В. Грамматическое и обязательное в языке // ВЯ. – 1996. – №4. – С. 39 – 61.
19. Пирлік Н. В. Категорія часу у мовній картині світу // Семантика часу і тексту. Збірник статей VI міжнародної конференції 26 – 28 вересня 2000 року. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С. 460 – 464.
20. Радбиль Т. Б. Языковая картина мира как коррелят классической дихотомии "язык – речь" // Лингвистика на исходе XX века. Тезисы международной конференции. – Том II. – М.: Филология, 1995. – С. 434 – 435.
21. Руденко Д. И. Когнитивная наука, лингвофилософские парадигмы и границы культуры // Вопросы языкознания. – 1992. – №6. – С. 19 – 35.
22. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1977. – 695 с.
23. Столярова Л. П., Пристайко Т. С., Попко Л. П. Базовый словарь лингвистических терминов. – К.: Госакадемия кадров, 2003. – 192 с.
24. Тропина Н. П. Семантические деривации и языковая картина мира // Вісник Черкаського університету. – Випуск 24. – Серія Філологічні науки. – Черкаси, 2001. – С. 12 – 15.
25. Урысон Е. В. Языковая картина мира и лексические заимствования // Вопросы языкознания. – 1999. – №6. – С. 79 – 82.
26. Якобсон Р. О. О лингвистических аспектах перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 16 – 24.
27. Morsberger R. E. Commonsense Grammar and Style. – N.Y.: Thomas Y. Crowell Company, 1975. – 382 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Семен Литвак – доцент кафедри теорії та практики перекладу, кандидат філологічних наук, доцент.
Наукові інтереси: теоретична граматики, порівняльна граматики, теорія перекладу.

СПЕЦИФІКА ФОНОЛОГІЧНИХ І ФОНЕМАТИЧНИХ СУБСТИТУЦІЙ У СПІЛЬНОМУ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОМУ ОНІМНОМУ ПРОСТОРИ

Володимир МОЗГОВИЙ (Донецьк, Україна)

У статті зроблено спробу описати методику передачі спільної українсько-російської онімної системи українською мовою, враховуючи специфіку понять «звук» і «фонема» в ономастиці. Для цього в науковий обіг вводиться поняття «ономафон».

The author of the article has tried to describe the technique of transference of general Ukrainian-Russian onym system by the Ukrainian language considering peculiarities of sounds and phonemes in onomastics. Therefore, the notion "onomaphone" is being introduced in scientific environment.

Обґрунтування теми. Способи передачі власних назв у споріднених мовах, які функціонували юридично за часів СРСР в російській звуковій «оболонці», змінилися в сучасних умовах української незалежності з точністю до протилежного. Українська офіційна доктрина (як, до речі, і білоруська [3]) акцентує «українське» прочитання «російської» пропріальної лексики, забуваючи про спільну природу російських і українських імен і специфічний статус власної назви, пов'язаний із життям і долею конкретної особи або конкретного адміністративного об'єкта.

Ось як про це, наприклад, пише Володимир Михайлов із Білорусії: «В Республике Беларусь, как и в странах Прибалтики, МВД посягают на элементарное право человека – право на свое имя, насильственно изменяя русские имена и фамилии на белорусский манер. Граждане РБ русской национальности не могут записать в официальных документах свои имена и фамилии по-белорусски без искажений их родного звучания. По мнению паспортно-визовой службы (ПВС) МВД, русское имя и фамилию надо обязательно озвучивать с **белорусским произношением / беларускім вымауленнем**, а по другому нельзя. Посему они должны и писаться по-белорусски в документах с изменением, и звучать по другому: *Анна-Ганна, Владимир-Уладзімір, Геннадий-Геннадзь, Григорий-Рыгор, Дмитрий-Дзміцер-Зміцер, Николай-Міколай, Ольга-Вольга, Власов-Уласау, Михайлов-Міхайлау, Путин-Пуцін* и т.п.» [3: 1].

Це призводить до стихійного опору, який шцент руйнує поняття норми в ономастиці. Відтак тепер уже в Луганську на карті з'являються «...суто «регіональні» найменування: провулки *Ленінській, 18-го Партс'езда, 1905 года, імені 1-го Мая, 1-й Белорусській, 1-й Кірпічний, 5-й Садовопроездной, Севєрозападний, Братьєв Серодєденко, Кримській, 1-й Товарищескій, 1-й Пятілеткі, Астрономіческій*; вулиці *Советская, 40-летія Октябрия, 50-летія Образования СССР, Лучістая, Звьоздная, Самольотова, 2-я Известковая, Тіхоокеанская, Каменная, Опытное поле, Александра Невского, Юних Піонєров, Маяковского, Рєволюції, Паріжской Коммуни*; квартали *Дзєржінського, 50-летія Октябрия, Гєроєв Брєсткой крепості*; тупики *6-й Короткій, Белая Будка*; усадьба (*садиба?* – І.М.) *1-го Трєста столових тощо*» [2: 2].

Невміле поведження державних інституцій з пропріальною лексикою найчастіше зачіпає російськомовні регіони. Незважаючи на те, що в населених пунктах Донбасу, Криму, Слобожанщини більшість тутешніх назв пов'язані з російською мовною культурою, адекватних ономастичних норм при їхній передачі українською мовою практично не існує. Особливо це спостерігається на фонетичному і фонематичному рівнях, які при роботі із антропонімами і топонімами відіграють принципово іншу роль, ніж у загальних назвах.

С т у п і н ь р о з р о б к и т е м и на сьогоднішньому етапі статуювання власних назв як соціального явища [6; 8; 9] залишився на рівні радянських часів, коли українська мова так або інакше існувала в контексті російської і не було нагальної потреби в описанні принципів передачі власних назв іншими мовами, оскільки вони не мали юридичної значимості.

А к т у а л ь н і с т ь п р о б л е м и полягає в тому, що сучасні російсько-українські і українсько-російські словники нівелюють національно-адресну ідентифікацію власних назв, і тому в адміністративно-юридичній практиці ними користуватися не можна. У більшості випадків вони рекомендують українські еквіваленти російських імен (*Анна – Ганна, Николай – Микола, Елена – Олена*), дублюючи узвичаєну практику лексикографічної справи (*Иосиф – Йосип, Филипп – Пилип, Владимир – Володимир*) або революційно змінюючи словникові норми (*Емануїл, Елысэй, Пылып, Зынайида, Райиса, Мыльця* [1]), що в обох випадках не враховує реальний статус української мови у сучасному суспільстві [6; 9]. Держава порушує права людини на власне ім'я, знецінює роль паспорта як документа, що посвідчує конкретну особу конкретної національності (*Нік – американець, Ніколя – француз, Николай – росіянин, Микола – українець*), і, таким чином, провокує суспільство на майнові, внутрішньонаціональні або навіть міжнаціональні непорозуміння і конфлікти.

Ф о р м у л ю в а н н я ц і л е й с т а т т і. Основною метою статті є розкриття понять «звук» і «фонема» стосовно власних назв для подальшого описання способів передачі засобами спорідненої мови соціальної інформації, зосередженої в різних класах онімної лексики.

В и к л а д м а т е р і а л у. Вирішення проблеми адекватної передачі власних назв російського походження українською мовою напряду залежить від, здається, давно сформульованих відповідей на питання про звук і фонему. Зауважимо, що так тільки «здається». Насправді мовознавству треба знову пройти шлях від визначених понять «звук» і «фонема» у звичайних словах до усвідомлення абсолютно іншого їхнього призначення в онімній лексиці. Інакше ми ніколи не вийдемо із глухого кута дискусій про те, чому можна фіксувати варіант *Святогірськ*, але не можна *Вуглегірськ*; чому вживання назви *Горлівка*

помилкове, а *Ворошиловський район* правильне; чи можливі форми *В'ячеслав* і *Вячеслав* і від чого залежать варіанти *Внуково* і *Рівне*, *Крамської* і *Чепурний*, *Тернопіль*, *Костянтинівка* і *Маріуполь*, *Константинополь*, *Ніколай Басков* і *Микола Хвильовий*, *Владимир Путін* (і чому тоді не *Владімір*?) і *Володимир Яворівський*, *Анна Кареніна* і *Ганна Красько*, *Ліфишиц* і *Швець*, *Бєлогуров* і *Білоусенко*, *Дяченко* і *Дьяков*, *Мешков*, *Меркулов* і *Теплов*, *Дементьев* тощо.

Детальний аналіз цих і подібних уживань в російській і українській мовах дозволяють зробити висновок, що фонетичні субститути і фонематичні маркери в апелятивах мають інше призначення в пропріальній лексиці, яке впливає із самої природи і статусу власної назви.

1. Якщо в загальних назвах слово передає значення якогось поняття і тому його переклад іншою мовою органічний і виправданий (*шарик* – *кулька*, *октябрь* – *жовтень*, *огонек* – *вогник*, *советский* – *радянський*, *красный* – *червоний*), то імена і назви втрачають відповідні значення і створюються задля виділення конкретного об'єкта із великої кількості йому подібних: акцентують адресну функцію, вказуючи на власника (*Октябрьська* – «вулиця», *Огоньок* – «журнал», *Советський* – «проспект», *Мукачево* – Україна, *Іваново* – Росія; *Михайл* – росіянин, *Михайло* – українець, *Мішель* – француз, *Міхай* – румун), або затверджують в оригінальній звуко-графічній оболонці його інформативну функцію і соціальний статус (*Шарко* – «собака», *Красне* – «село»).

Ось чому переклад власних назв є лише умовним способом фіксації всесвітньої відомості об'єкта чи події (*ул. Советской Украины* – *вул. Радянської України*, *СНГ* – *СНД*, *Первое мая* – *Перше травня*, *Красная Армия* – *Червона Армія*, *ул. Независимости* – *вул. Незалежності*, *Октябрьская революция* – *Жовтнева революція*, *Северные авиалинии* – *Південні авіалінії*) або регіональної значимості цілком конкретної реалії, яка набуває цієї значимості і «зрозумілості» у споріднених мовах тільки при перекладі (*пр. Освобождения Донбасса* – *пр. Визволення Донбасу*, *ул. 8 Сентября* – *вул. 9 Вересня*, *ул. Железнодорожная* – *вул. Залізнична*, *ул. Преподавателей* – *вул. Викладачів*).

2. Природа фонетичних субститутів в апелятивній і пропріальній лексиці однакова. Вони фіксують лише особливості вимови, не впливаючи на значення слова або інформацію про певну реалію, зафіксовану у власній назві (рос. *пиво*, *тепло*, *писарь* – укр. *пиво*, *тепло*, *писар*; рос. *Пивоваров*, *Теплов*, *Чичиков*, *Писарев*, *Североморск* – укр. *Пивоваров*, *Теплов*, *Чичиков*, *Писарев*, *Североморськ*, *Онега*, *Приамур'я*).

Як у першому випадку (в апелятивах) не змінюються значення слів, так і в другому (у власних назвах) не змінюється вказівка на національну або територіально-адміністративну належність антропонімів чи топонімів (росіяни, Росія). Ось чому помилки типу *піво*, *тепло*, *пісарь*, *Півоваров*, *Чічіков*, *Пісарєв*, *Североморск*, *Онега*, *Приамур'я* належать до фонетико-орфоепічних або фонетико-орфографічних. Правда, слід зауважити, що на відміну від апелятивів подібні помилки у власних назвах досить серйозно впливають на асоціативну характеристику самого мовця або власника конкретного імені. Ігнорування субститутів у споріднених мовах або свідомо викривлена вимова чи правопис, навіть, якщо вони начебто передають точне звучання у мові-джерелі (наприклад, *Владімір*, *Пугачьов*, *Тєплов*, *Лєнінскій*, *Пріморск*) перетворюють майже однакові і цілком зрозумілі морфеми у споріднених мовах (*мир* – *мир*, *тепло* – *тепло*, *Лєнин* – *Лєнін*, *-ск-* – *-ськ-*, *при-* – *при-*) у «чужі» (або навіть «ворожі») реалії і свідчать про негативне ставлення українського мовця до представників спорідненої культури.

3. Фонетичні субститути принципово відрізняються від фонематичних. Останні не торкаються проблеми ставлення мовця до певного об'єкта, але руйнують сам об'єкт, адресну і/або інформативну функції власної назви. Фонетичні норми і правила, характерні для звичайного слова (категорії лінгвістики), відходять на другий план, поступаючись соціальній складовій об'єкта, зосередженій у його матеріалізованій частині – топонімі або антропонімі. Помилки у слові охоплюють відтепер юридичну площину кримінальної відповідальності за порушення прав людини або адміністративного об'єкта на власність, історію, сучасність і майбутнє. І ніяке посилання на вимову в розмовному, публіцистичному або художньому стилях, не можуть виправдати її фіксацію в адміністративно-правових документах.

У випадках з назвами міст в російській і українській традиції (*Горловка* і *Горлівка*, *Николаев* і *Миколаїв*, *Узлегорск* і *Вуглегірськ*), як і в «фокустичних перетвореннях» російських імен *Анна*, *Владимир*, *Николай*, *Михаил*, *Елена* на *Ганну*, *Володимира*, *Миколу*, *Михайла*, *Олену* (а не в фонетичні субститути *Анна*, *Владимир*, *Ніколай*, *Михаїл*, *Єлена*), йдеться про топонімічні і антропонімічні фонемі – категорію соціальної значимості і відповідальності.

Доречним представляється аналіз ролі деяких фонологічних і фонематичних субститутів при фіксації соціальної значимості власних назв.

[a] > [a], [o]

Сучасні норми передачі російського звука [a] в основах власних назв настільки розхитані і нестабільні, що важко зрозуміти, які з них правильні: місто *Александрія* чи *Олександрія*, і чому тоді *Александрія*, *Александров*, але *Олександр* і *Олександрівка*? Насправді, якщо ми зрозуміємо, що в даному випадку йдеться про фонемі, за допомогою яких треба розрізнити належність власної назви до російської або української культур, стане ясным, що *Александрія*, *Александров*, як і *Александр*, *Александрівка*, *Алексіївка* вписані в російську культуру, а *Олександр*, *Олександренко*, *Олександрівка*, *Олексіївка* – фіксують українське походження власних назв.

[e] > [e], [’e]

Узвичасним і правильним є передача російського звука [e] в основах власних назв буквою «е»: *Нева*, *Онегін*, *Державін*, *Дементьєв*, *Петербург*, *Єлена*. У даному випадку це типові фонетичні субститути, які не впливають на ідентифікацію онімної основи. Проте у прізвиськах *Мешков*, *Меркулов* при їхньому «перенесенні» на мовний ґрунт спорідненої мови звук [e] стає фонемою [’e] і передається буквою «є»: *Мешков*, *Меркулов* (не *Меркулов*, *Мешков* а тим більше *Мішков* чи *Міркулов*). У першому випадку незрозумілими стають словотвірні основи *мешок*, *меркувати*, а в другому російський рід перетворюється у напівукраїнський.

[’o] > [’o], [o]

Значні непорозуміння у практиці нормування власних назв викликає російський звук, що передається буквою *ё*, який виступає в графічному варіанті *е*. Останній графічний «візерунок» автоматично переноситься в українські варіанти російських імен, прізвиськ або географічних назв (рос. *Арте́м*, *Семенов*, *Лазаренок*, *Артемовск*, *Точеная* – укр. *Арте́м*, *Семенов*, *Лазаренок*, *Арте́мівськ*, *Точена*), руйнуючи національну ідентифікацію ономастичних одиниць і порушуючи основний принцип передачі онімної лексики «якнайближче до звучання у мові-джерелі». Між тим у даному випадку ми маємо справу з фонемами, і тому логічними будуть уживання *Артём*, *Семьонов*, *Лазарьонк*, *Артёмівськ* після м’яких і *Точона* після твердих звуків (як і унормовані вживання *Потьомкін* або *Мальований*).

[и] > [і], [и], [й], [йі]

Фонематичні субститути [и] > [і], [и], [й], [йі] ідентифікують конкретну особу або об’єкт з точки зору їхньої належності до російської, слов’янської чи української культур: рос. *Иосиф*, *Михаил*, *Никитин*, *Никитенко*, *Раиса*, *Пикин* – укр. *Іосиф* (не слов’янин), *Йосиф* (росіянин або той, хто вписаний в російський контекст), *Йосип* (українець або той, хто вписаний в український контекст); *Михаїл* (росіянин), *Михайло* (українець); *Нікітін* (рід російського походження), *Никитенко* (рід українського походження); *Раїса* (не слов’янка), *Раїса* (слов’янка); *Пікін* (російський рід із донських козаків), *Пикин* (від укр. «пика»).

[o] > [і], [йі], [o]

Від розрізнення фонем [o], [і] в основах власних назв залежить адекватність ідентифікації «слов’янських – неслов’янських» географічних назв і усвідомлення джерел походження і «меморіалізації» особи або об’єкта.

Наприклад, у топонімах *Маріуполь*, *Севастополь*, *Константинополь*, *Вуглегорськ*, *Магнітогорськ*, *Горловка*, *Ворошиловград* заміна [o] на [і] за законом «відкритого – закритого» складу неможлива, оскільки йдеться про грецькі «поліси» (*Маріуполь*, *Севастополь*, *Константинополь*), слов’янські міста (*Вуглегорськ*, *Магнітогорськ* – від рос. *город*) або російські прізвиська (*Горловка*, *Ворошиловград* – від *Горлов*, *Ворошилов*).

І, навпаки, власні назви з фонемами [і] (або [йі]), на місці російського звука [о] ідентифікують історичну основу географічних назв, пов'язану з поняттям «поле» (*Тернопіль, Добронілля*), «гора» (*Святогірськ*) або іменами засновників конкретного населеного пункту (*Авдіївка* – від імені *Авдії*, а не прізвища *Авдєєв; Ніколаїв* – на честь російського імператора *Ніколая I*, а не від прізвища *Ніколаєв* чи імені *Микола*: тоді було б *Ніколаєв* або *Миколаїв*).

[б'], [в'], [м'], [п'] > [б], [в], [м], [п] // [б], [в], [м], [п]

М'які губні звуки [б'], [в'], [м'], [п'] перетворюються на фонему, якщо вони зберігають інформацію про російське походження власних назв: *Мясоедов* – *Мясоедов*, *Вячеслав* – *Вячеслав*, *Вялов* – *Вялов*, *Пятаков* – *Пятаков*, *Бязов* – *Бязов*, *Вязьма* – *Вязьма*. Проте тверда вимова фіксує належність конкретного об'єкта чи суб'єкта найменування до української мовної культури: *Пом'яловський, Вячеслав*.

[ф] > [ф], [п]

Вряд чи виправданою є заміна російського звука [ф] на [п], оскільки він є фонемою, тобто засобом їхньої національної ідентифікації: *Філіпп* і *Піліп*, *Афанасій* і *Опанас* – абсолютно різні власники відповідних імен. Є доречним останніми варіантами фіксувати українські імена, а російським «власникам» користуватися формами *Філіпп, Афанасій* тощо (як і формами *Філіппов, Афанасьєв* для російських прізвищ).

[ц] > [ц'], [ц]

У прізвищах на «ц» м'яка або тверда вимова набуває фонематичного навантаження, оскільки від неї залежить ідентифікація особи як представника слов'янського (рос. *Рябец, Швец, Кравец* – укр. *Рябець, Швець, Кравець*) чи неслов'янського світу (рос. *Кац, Зац, Ліфшиц* – укр. *Кац, Зац, Ліфшиц*).

Висновки і перспективи дослідження.

Методика передачі засобами іншої мови (у даному випадку української) адекватної інформації про об'єкт, зосередженої у власній назві, ще й досі не визначена. Еквівалентність і потенційна небезпека перейменувань, повного або часткового перекладу, багатозначність, фонетичні субститути, характерні для звичайної лексики і безмежної варіативності індивідуального мовлення, абсолютизуються у мовному функціонуванні власних назв, переносяться в юридично-адміністративну площину і державну політику, перетворюються в абстрактне право людини на недоторкану власність.

Проблема специфічного статусу власних назв (передача соціальної інформації про конкретний об'єкт) порівняно із загальними назвами (передача лексичного значення) досягає свого апогею при однаковому трактуванні поняття «звук» і «фонема» в першому і другому розрядах лексики. Проте звукові субститути у власних назвах спорідненої мови на відміну від звичайних слів (сфера фонології) можливі лише за умови, якщо вони не руйнують індивідуальну власність, зосереджену в конкретному онімі (сфера фонематики). При цьому фонема як найменша звукова мовна одиниця, що розрізняє слова за їхнім лексичним значенням, у власних назвах змінює свою функцію принципово – вона перетворюється на засіб розрізнення соціально значимих конкретних об'єктів і збереження їхньої адресної і/або інформативної функцій. Мовна складова слова стає вторинною, а мовленнєва варіативність взагалі втрачає будь-яке значення. Фонема набуває іншого статусу і перетворюється в «ономафон» – найменшу функціональну міжмовну одиницю пропріальної лексики для розрізнення, захисту і збереження засобами фонетики або графіки об'єктів номінації, їхньої соціальної культури й історії.

Подальша робота над виявленням природи міжмовних ономафонів і пов'язана з ними методика передачі власних назв при існуванні спільного онімного простору у споріднених мовах усе гостріше стає на порядку денному сучасної функціональної ономастики. Розроблення відповідної теорії і практики дозволить суспільним наукам і сучасній політиці по-іншому підійти до ролі і призначення власних назв в житті держави, суспільства і нації.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Креч Т.В. Словарь транслитерации русских и украинских имён. Харьков, 2001.
2. Магрицька Ірина. Самоврядування по-луганськи, або Як місцеві можновладці змінили український правопис. – <http://www.dt.ua/3000/3050/61071/>.
3. Михайлов Владимир. Русский вопрос в Белоруссии. // Русская линия. 5.05.2004. – <http://www.rusk.ru/st.php?idar=1001934>.

4. Мозговий В.І. Власні назви і мовна політика. // Загальні питання філології. Зб. наук. праць. У 2-х тт., т.2. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С.52-56.
5. Мозговий В.І. Засвоєння чи системна адаптація? До проблеми передачі власних назв іншомовного походження. // Культура народів Причорномор'я. Научн. ж., №82, т.2. – Симферополь: Межвуз. центр "Крым", 2006. – С.33-35.
6. Мозговий В.І. Методологія збереження російської культури засобами україно-російського мовного зв'язку. // Графська пристань. – Севастополь, 2007: www.grafskaya.com.
7. Мозговий В.І. Проблеми формування топонімічної норми (на прикладі офіційної передачі географічних назв Криму засобами української мови). // Культура народів Причорномор'я. Научн. ж. №110. Т.2. – Симферополь: Межвуз. центр "Крым", 2007, с.46-49.
8. Мозговий В.І. Проблеми адекватності перекладу у зв'язку із сучасним статусом мов в Україні. // Вісн. Сумського держуніверситету. Серія "Філологічні науки", №1, т.2. – Суми: СДУ, 2007, с.135-140.
9. Мозговий В.І. Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 592 с., 43 табл.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Володимир Мозговий – професор кафедри менеджменту і господарського права Навчально-наукового інституту «Вища школа економіки і менеджменту» Донецького національного технічного університету, кандидат філологічних наук.

Наукові інтереси: соціолінгвістика, ономастика.

РОЛЬ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЛАСНИХ НАЗВ В ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ НОМІНАЦІЇ

Володимир МОЗГОВИЙ, Ніна МОЗГОВА (Донецьк, Україна)

У статті розглядаються проблемні ситуації передачі структурних особливостей власних назв, співіснуючих в українсько-російському онімному просторі, від яких залежить національно-культурна ідентифікація об'єктів найменування.

The article deals with some problematic situations about transferring structural peculiarities of proper names, which exist in Ukrainian-Russian onym field and affect national and cultural identification of nomination objects.

Обґрунтування теми. Проблема передачі структурно-граматичних особливостей власних назв набуває в будь-якій мові принципового значення, бо тут головним є не фонетична близькість до оригіналу, а ідентифікація об'єкта з точки зору його інформативності. Особливо це стосується споріднених мов, де інформація, зосереджена в морфемах, прозора і відома обом мовним носіям.

Ступінь розробки теми навіть на сьогодиншньому етапі вивчення природи власних назв не може задовольнити не тільки теоретиків ономастики [1-4; 6; 11; 12], але й спеціалістів-практиків [5; 7-10], які стикаються з проблемами передачі власних назв російського походження українською мовою. Існує велика кількість методик граматичного оформлення російських власних назв і навіть способів адаптації іншомовної онімії на різних етапах її входження в російську мову, але й досі нема більш-менш повного описання принципів перенесення інформації про конкретний об'єкт, зосередженої в морфемах, в українську мову.

Актуальність проблеми полягає в тому, що сучасні посібники і словники описують граматичні і словотвірні моделі онімної лексики, характерні для «рідної», тобто української мови, забуваючи, що довгі часи українські власні назви існували в контексті російської лексико-граматичної системи. За цих обставин в адміністративній діяльності владних структур і до сьогодні практикується повний або частковий переклад, перейменування, хаотична заміна значимих морфем на українські або, навпаки, фонетичне «збереження» тільки російського звучання, що ускладнює соціальне порозуміння і руйнує матеріальну природу пропріальної лексики.

Формулювання цілей статті. Автори статті ставили за мету якомога повніше описати практичні моменти відмінювання і суфіксального оформлення топонімів і антропонімів, враховуючи їх «подвійне життя» у спільному українсько-російському онімному просторі.

Виклад матеріалу. Найбільшою практичною проблемою у сучасному «онімотворенні» є відмінювання власних назв і вживання закінчень. Закінчення змінюються не тільки тому, що вони вписуються в іншу граматичну систему (*Сороке Ольге – Сороці Ользі, в Кременчуге – у Кременчуку, в Волновахе – у Волновасі*). У цьому випадку вони фіксують вимову, яка не впливає на лексичне значення слова. Така проблема описана в будь-якому підручнику і не є складною для спеціаліста, обізнаного з граматику української мови.